

Розвиток системи кредитних спілок в Україні: проблеми і перспективи

Сергій Олександрович Криниця,
доцент кафедри фінансів
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Проаналізовано сутність і специфіку розвитку кредитних спілок в Україні, динаміку та якісну структуру кредитного портфеля, виявлено проблеми та окреслено пропозиції розвитку кредитної кооперації в Україні.

Ключові слова: кредитні спілки, кредитна кооперація, кредитний портфель кредитної спілки, прострочена заборгованість за кредитами, бланкові кредити.

Постановка проблеми. Незважаючи на активну політику Національного банку України щодо формування кредитної політики в державі, актуальною проблемою розвитку української економіки залишаються гостра нестача фінансових ресурсів і висока вартість кредитів комерційних банків. Ця обставина спонукає до пошуків альтернативних і доступніших джерел фінансових ресурсів та нових форм організації фінансових інститутів.

Такими інститутами могли би стати кредитні спілки як ринкові структури, що орієнтовані на кредитування громадян і малого бізнесу. Окрім того, кредитні спілки є необхідними інститутами демократії, позаяк мають соціальне спрямування, сприяють росту добробуту населення через реалізацію основних принципів діяльності – самопоміги і самозабезпечення на основі взаємодопоміги. Кредитні спілки, які забезпечують фінансовими послугами своїх членів на некомерційній основі, здатні певною мірою нівелювати деякі негативні прояви кризових процесів.

Однак в Україні досі не вдалося використати цей потужний фінансовий інститут як потенційний інструмент росту добробуту населення, розвитку малого бізнесу тощо. Складність економічних перетворень національної економіки і політична нестабільність не сприяли становленню кредитних спілок як активного, ефективного та надійного суб'єкта ринку фінансових послуг. Фінансова криза ще більш загострила невирішені проблеми та означила необхідність негайного визначення нових орієнтирів, прийняття науково обґрунтованої концепції та системи реальних дій щодо розвитку кредитних спілок в Україні. Усе це означило актуальність і необхідність поглиблення досліджень процесів формування кредитної кооперації у структурі ефективного механізму функціонування фінансової системи.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблемним питанням функціонування, розвитку і підвищення ефективності управління діяльністю кредитних спілок в Україні присвячені дослідження вітчизняних учених, зокрема О. Гавриленка, У. Грудзевич, Р. Коцовської, О. Луцишина, Б. Дадашева, О. Гриценко; законодавчого регулювання, аналізу діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг, міжнародного досвіду і його адаптації для України –

Л. Алексєєнко, З. Васильченко, В. Гончаренко, А. Криклій, І. Каракулової, С. В. Міщенко, С. Науменкової, А. Оленчук, Т. Смовженко, Р. Слав'юка. Разом з тим ще потребують свого розв'язання низка проблем, зокрема питання вдосконалення організаційно-економічного механізму кредитування населення і малого бізнесу, теоретико-методологічні аспекти і проблеми діяльності такої організаційної форми кредитної кооперації, як кредитні спілки.

Мета статті – виявлення проблемних аспектів і перспектив розвитку кредитної кооперації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Кредитні спілки – автономні незалежні ринкові структури, які кардинально відрізняються від банківських установ, є однією з масових і конкурентоздатних форм кредитної кооперації. З початком ринкових перетворень почалося відтворення кредитного кооперативного руху в Україні, а саме кредитних спілок, що означило необхідність вирішення багатьох питань, зокрема – визначення сутності, форм і механізмів їх функціонування, можливості запровадження різноманітних моделей кредитних спілок та аналіз особливостей їх взаємодії з іншими суб'єктами ринку фінансових послуг.

Закон України «Про кредитні спілки» визначає, що кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їхніми об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [1].

Від інших організаційних структур ринку фінансових послуг кредитні спілки відрізняються своїми базовими принципами, які притаманні тільки їм, а саме: взаємодопоміги, взаємоконтролю, самоврядування, саморегулювання, взаємовідповідальності, добровільності, відкритості членства, локальної та регіональної орієнтації діяльності, взаємного доповнення, прозорості та гласності [2, с. 215].

Кредитні спілки надають послуги лише своїм членам, які є одночасно і засновниками, і клієнтами, що є передумовою надання дешевших послуг, порівняно з іншими фінансовими посередниками.

На сьогодні вітчизняна система кредитних спілок переживає наслідки фінансової кризи 2008–2009

років, яка ще більше загострила невирішені проблеми, що роками накопичувались на ринку фінансових послуг. Слід відзначити, що Нацкомфінпослуг з перших проявів фінансової кризи в Україні активно включилась у процес запобігання її негативного впливу на розвиток кредитних спілок, зокрема зобов'язавши кредитні спілки оперативнo внести корективи у свою фінансову політику з огляду на необхідність дотримання нормативів ліквідності, виконувати свої зобов'язання за договорами про залучення внесків членів кредитної спілки на депозитні рахунки лише в разі закінчення строків дії таких договорів тощо [3].

Але вказаних заходів явно недостатньо для запобігання кризовим явищам у кредитній кооперації. Цей сектор ринку фінансових послуг не отримав державної допомоги – рефінансування, субсидій або державних гарантій. Знов актуальним постало питання створення фонду гарантування для кредитних спілок, яке вже деякий час є дискусійним.

Розвиток кредитної кооперації в Україні у 2006–2013 роках характеризувався такими тенденціями: до 2009 року спостерігалось динамічне зростання обсягу виданих кредитів за відносно стабільної кількості позичальників – членів кредитних спілок (рис. 1).

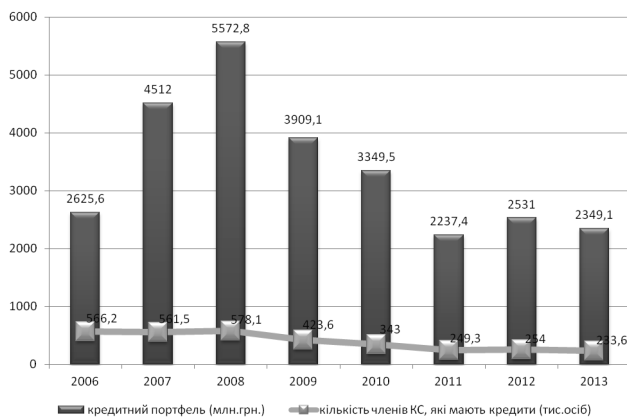

Рис. 1. Обсяги кредитування кредитними спілками у 2006–2013 рр.

Примітка. Складено за [4].

Глобальна фінансова криза 2008–2009 років негативно позначилася на розвитку кредитних спілок. Упродовж 2009–2011 років кредитний портфель цих установ різко скорочувався, відповідно скорочувалась і кількість позичальників (більше ніж удвічі – на 60 і 57% відповідно). Незначне збільшення обсягів кредитування та кількості позичальників 2012 року знову змінилось спадом наступного, 2013-го. Проте середній розмір кредиту впродовж досліджуваних років постійно зростає (із 4,6 тис. грн у 2006 р. до 10,1 тис. грн у 2013 р.).

Разом із зменшенням кількості кредитних установ 2009 року порівняно з попередніми періодами відбувається й уповільнення рівня ділової активності та значне зниження темпів приросту показників діяльності кредитних спілок. І перш за все, звертає на себе увагу значне падіння показників фінансового стану протягом 2009–2013 років (рис. 2).

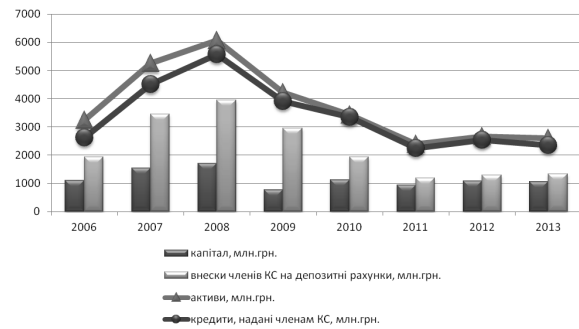

Рис. 2. Динаміка основних показників фінансового стану кредитних спілок за 2006–2013 рр.

Примітка. Складено за [4].

Відповідно до чинного законодавства кредитна спілка надає кредити фізичним особам, приватним підприємцям, індивідуальним фермерським господарствам. Кредити надаються на найрізноманітніші потреби, зокрема, споживчі і комерційні кредити, кредити на ведення фермерських господарств, на придбання (будівництво, ремонт) житла тощо.

Як свідчать дані рис. 3, у різні періоди структура кредитного портфеля кредитних спілок змінюється. Проте у структурі кредитного портфеля постійно переважає частка споживчого кредиту, хоча його питома вага і скоротилася суттєво – із 80% у 2006 р. до 67% у 2013 році, головним чином за рахунок зростання частки кредитів на придбання, будівництво і ремонт житла (із 6 до 17%). У період різкого скорочення кредитування (у 2009–2010 рр.) через фінансову кризу спостерігалось збільшення частки комерційних кредитів до 29%, однак у наступні періоди їхня питома вага значно скоротилася (8% у 2013 р.).

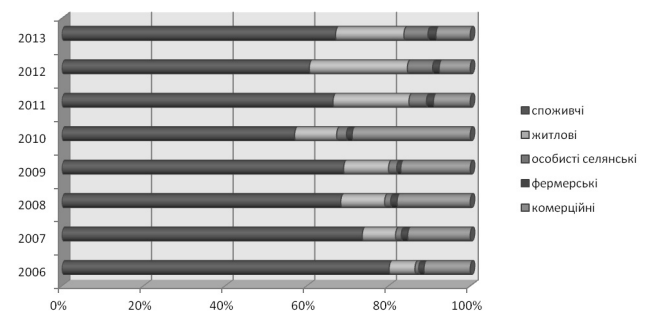

Рис. 3. Структура кредитного портфеля кредитних спілок у 2006–2013 рр.

Джерело. Складено за [4].

Українською також залишається частка кредитів, наданих фермерським господарствам. Ця обставина вказує на невикористання потенціалу кредитних спілок щодо кредитування розвитку малого бізнесу, проектів реструктуризації економіки України тощо.

Для збереження максимальної ліквідності кредитної спілки важливо забезпечити збалансованість кредитного портфеля за терміном погашення відповідно до строкової структури залучення фінансових ресурсів. Однак у посткризовий період (2010–2013 рр.) спостерігається значне переважання кредитів, виданих на

термін понад один рік, над депозитами, які залучено на довготривалій основі.

Важливим показником збалансованості та фінансової стійкості кредитних спілок є наявність простроченої заборгованості за кредитами. Аналіз динаміки простроченої заборгованості (рис. 4) свідчить про незбалансованість системи кредитної кооперації.

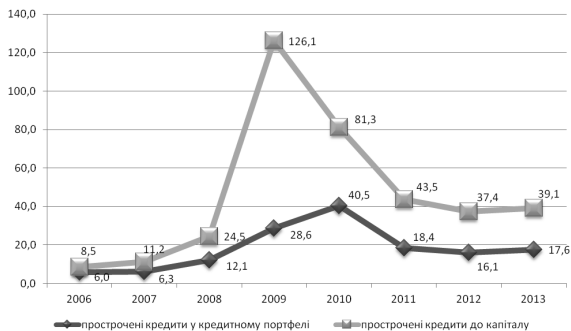

Рис. 4. Динаміка простроченої заборгованості кредитних спілок у 2006–2013 рр. (%)

Примітка. Складено за [4].

Дані рис. 4 свідчать про різке наростання простроченої заборгованості клієнтів у кризові роки (2009–2010), тоді як докризові показники були в допустимих межах. З 2011 року спостерігається поліпшення ситуації, однак показники простроченої заборгованості у 2011–2013 роках так і не знизилися до докризового рівня.

Структура звітності Нацкомфінпослуг [4] не дозволяє проаналізувати прострочену заборгованість за кредитами кредитних спілок у розрізі забезпечення. Однак за оцінками вітчизняних фахівців, основна маса прострочених кредитів (80–85%) – фактично бланкові (надані під гарантії третіх осіб, для купівлі товарів першої необхідності тощо) і лише 15–20% кредитів забезпечені заставою рухомого і нерухомого майна [5, с. 79]. За такої структури забезпеченості звичайно важко говорити про ліквідність і фінансову стійкість кредитних спілок.

З огляду на вищезазначене одним із найважливіших завдань кредитної кооперації є формування якісного кредитного портфеля. Основною ознакою якості кредитного портфеля має бути мінімальна простроченість за кредитами і низька частка незабезпечених

(бланкових) кредитів. Така структура кредитного портфеля гарантуватиме захищеність вкладів членів кредитних спілок і загальну ліквідність установ кредитної кооперації.

З метою забезпечення ліквідності кредитних спілок також важливим є усунення структурних дисбалансів у кредитних портфелях, узгодження термінів розміщення активів зі строками залучення фінансових ресурсів.

Доцільно зобов'язати орган контролю проводити на підставі звітності розрахувати показники, які характеризують фінансовий стан кредитних спілок і дотримання вимог щодо управління ризиками, і виносити рішення рекомендаційного характеру щодо усунення виявлених проблемних ситуацій. При цьому державний орган контролю повинен тісно співпрацювати з Національною асоціацією кредитних спілок України, яка давно працює в цьому напрямі та має розроблену методичку розрахунку фінансових показників.

Також слід зауважити, що в Україні головною проблемою є недосконалість законодавчо-нормативного середовища й закріплення кооперативної природи кредитних спілок. Оптимальним розв'язком цієї проблеми є внесення до Цивільного кодексу змін, що стосуються основних засад організації кооперативних неприбуткових товариств, а також прийняття нормативної бази, яка регламентувала б окремі моменти діяльності кредитних спілок.

Висновки. Проведений аналіз дає можливість констатувати той факт, що на сьогодні в Україні кредитні спілки, унаслідок системних та інституційних обмежень, не спроможні ефективно реалізувати свій потенціал, віддаючи перевагу споживчому кредитуванню, а не шукаючи можливостей фінансування проектів реструктуризації економіки України, у тому числі й через фінансування довгострокових проектів малих і середніх підприємств, що є надзвичайно важливим для усунення наслідків глобальної фінансової кризи на українських теренах.

У своїй діяльності через формування неоптимальної структури кредитних портфелів кредитні спілки зіштовхуються з проблемами ліквідності та фінансової стійкості. Тому одним з основних завдань кредитної кооперації є формування якісного кредитного портфеля з мінімальним рівнем ризику і прострочення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2908-14&p=1288985005790682>.
2. Небанківські фінансові установи: управління, фінанси та облік : монографія / авт. колектив ; за наук. ред. канд. екон. наук, доц. С. О. Криниць. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2010. – 408 с.
3. Гончаренко В. В. Розвиток кредитних спілок України в умовах фінансової кризи / В. В. Гончаренко // Українська кооперація. – 2010. – № 3. – С. 18–23.
4. Основні показники системи кредитних спілок [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-kreditnih-spilok.html>.
5. Луцишин О. Організаційно-економічний механізм діяльності кредитних спілок у сфері кредитування / О. Луцишин // Світ фінансів. – 2011. – № 3. – С. 69–85.

Summary. The nature and specifics of credit union development in Ukraine, dynamics and loan portfolio quality structure are analyzed. The problem and credit union development proposals are identified.

Keywords: credit unions, credit cooperatives, credit portfolio of the credit union, outstanding loans, unsecured loans.